

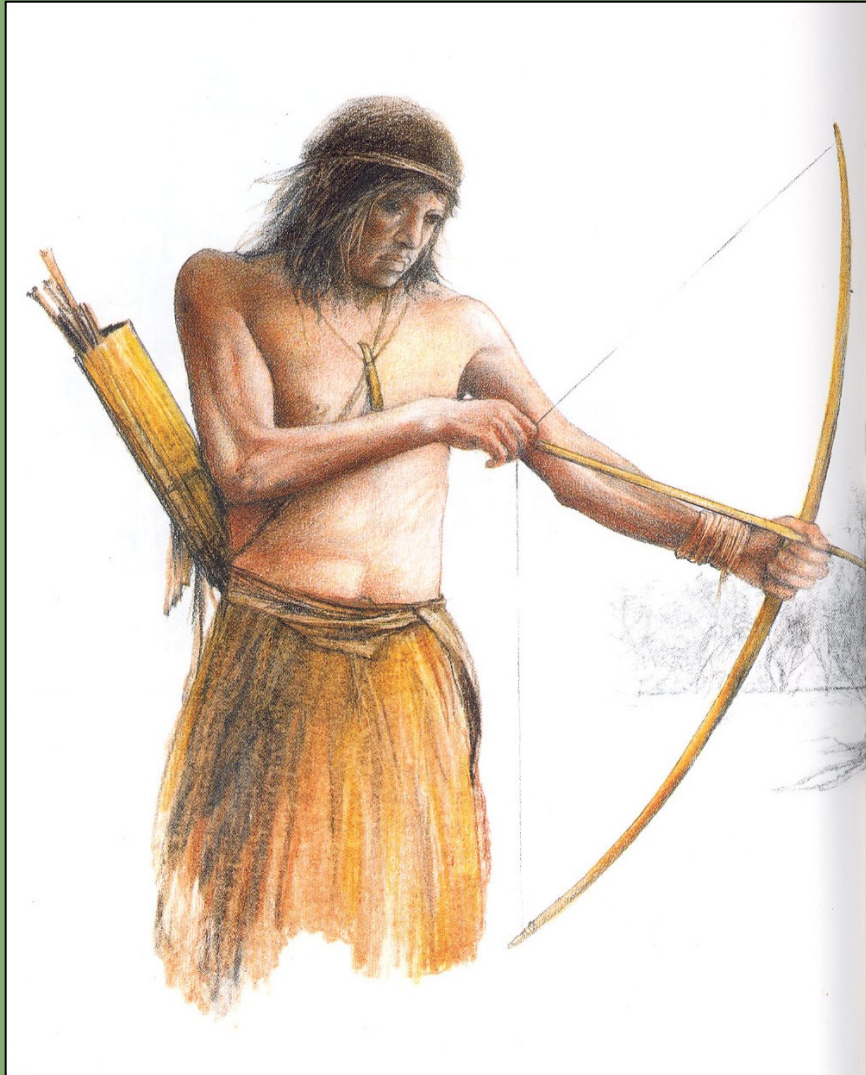
DĚJINY PRAVĚKU

4. HODINA

MEZOLIT,
NEOLIT

MEZOLIT

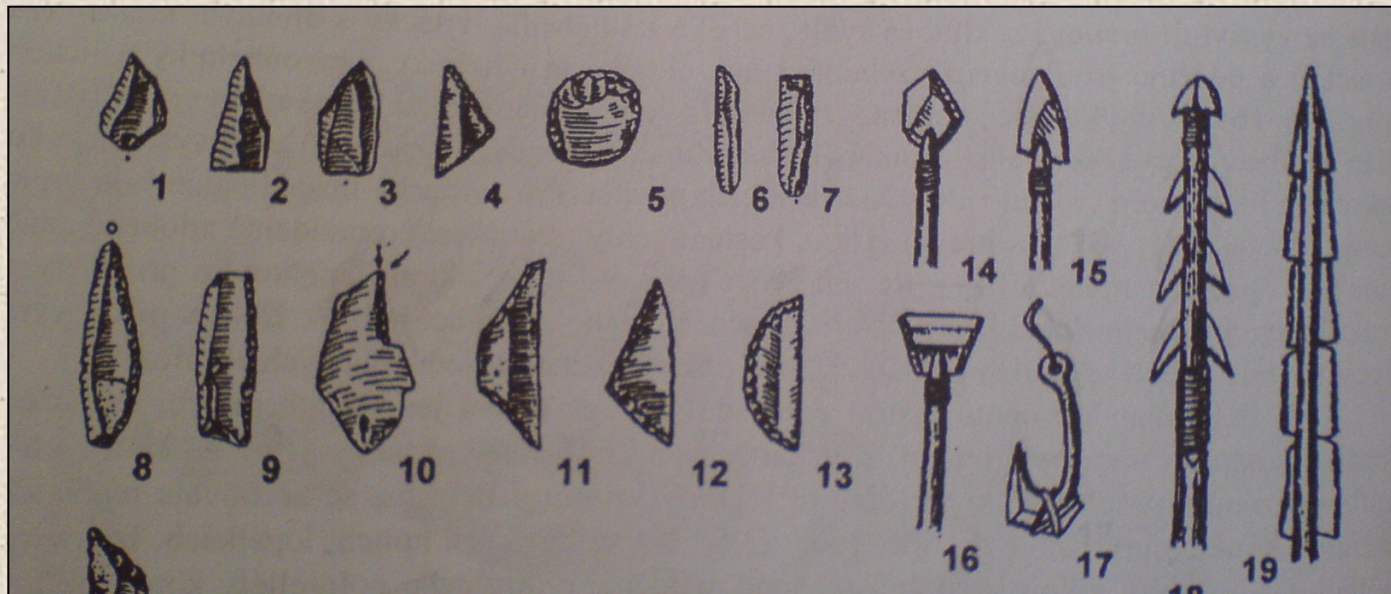
10 000 – 6 000 př.Kr.

- změna klimatu: oteplení a zvlhčení podnebí (boreál)
- roste zalidnění (ve střední Evropě méně)
- evropská populace rozdělena do 3 základních oblastí
  - západoevropská
  - karpatská
  - severoevropská

na našem území pokračuje vývoj z mladého paleolitu + zásah západoevropského beuronieny; **obecně periferní význam střední Evropy**

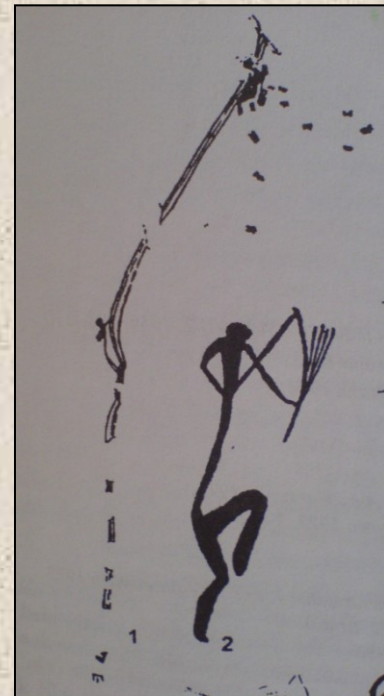
- v oblasti **Předního východu a severní Afriky** usazování obyvatelstva (teplo, vlhko), nutná změna zásobování – vznik účinnějších technologií (tzv. „**nukleární oblasti neolitu**“)
- podobný trend i v Evropě – snaha po **maximálním využití stálých zdrojů – ryby, ptáci, škeble, menší lesní zvířata** (paleolitická specializace na stádní táhnoucí zvěř – mamuti, sobi, koně), ale **stále lovecko-sběračský způsob života**
- nová lovecká strategie = **nové nástroje a zbraně**: významný **luk a šípy, harpuny** (ruční vrhače), **nožíky**; dominantní **využití mikrolitů**, skládaných často do dřevěných násad

- hmotná kultura **ve střední Evropě omezená (okrajová zóna)** – neznáme pohřby ani výtvarné umění; osídlení nejsilnější na západě Čech (zásah beuronienů ze západu)
- v centrech všech tří okruhů se objevují **první rozsáhlá pohřebiště** – doklad všeobecného rozšíření pohřbívání; **lokality Ofnet (D)** – doklad kultu v podobě „hnízd“ lidských lebek

- v západním okruhu tzv. **levantské umění** (Španělsko) – rytiny a malby ve skalách, hlavně **lovecká tematika**
- v severním okruhu se objevuje **drobné abstraktní umění** – klikatky, šrafury, motivy V, trojúhelníčky, větvičky – na parohových nástrojích, přívěscích a zbraních, vzácně také **figurky zvířat vyřezané z jantaru**

NEOLIT

„NEOLITICKÁ REVOLUCE“

- globální oteplování a zvlhčování nejprve **v oblasti Předního východu a severní Afriky** – došlo k **prudkému zvýšení počtu stabilních lokalit a tím i populace**

následky: **vznik nové zásobovací strategie** (rybolov, drobná zvěř, sběr planého obilí – drcení, pečení, aj.), **rozvoj architektury** (domy na pravoúhlém půdorysu – kombinace do městské zástavby), **vznik stálých vyčleněných pohřebišť**

- vyšší populace = vyšší nároky na potravu; původní zdroje potravy v oblasti prudkého rozvoje **přestaly stačit**, což vedlo k **prvnímu záměrnému vysetí a sklizni obilí – vznik zemědělství**

„ÚRODNÝ PŮLMĚSÍC“

PERIODIZACE

- **PŘEDNÍ VÝCHOD:**

- prekeramický neolit 9 300 – 7 500 / 7 000
- keramický neolit; první keramika cca od 7 500 př. Kr.

- **OBLAST BALKÁNU:**

- časně šíření neolitu, tzv. protoneolit (cca do 6 000 př. Kr.)

- **PODUNAJSKÁ OBLAST:**

naše současné datování:

- starý neolit 5 700 – 5 000 př. Kr.
- střední neolit 5 000 – 4 700 př. Kr.
- mladý neolit 4 700 – 4 400 / 4 200 př. Kr.
- pozdní neolit / eneolit

HLAVNÍ ZNAKY NEOLITIZACE

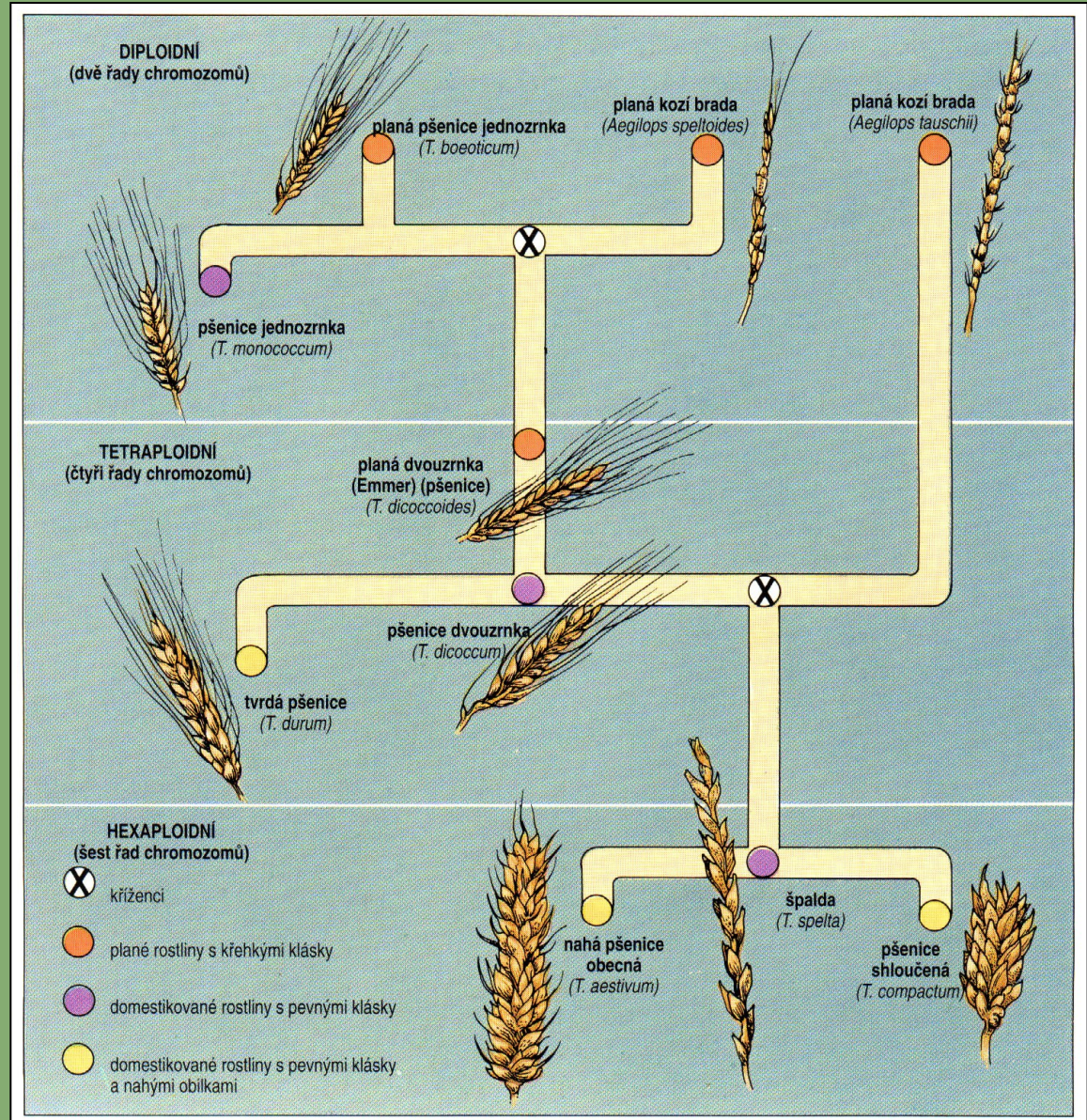
1. pěstování kulturních plodin a chov zvířat
2. usedlý způsob života a budování domů
3. výroba keramických nádob
4. výroba broušených a vrtaných kamenných nástrojů
5. rozšíření textilnictví a oděvní kultury

K neolitizaci dochází nezávisle na sobě paralelně nebo s časovým rozdílem (až několik tisíciletí) také v **Číně (obiloviny)**, **JV Asii (rýže)**, **Americce (kukuřice)**, **Nové Guineji (jamy)**, atd.

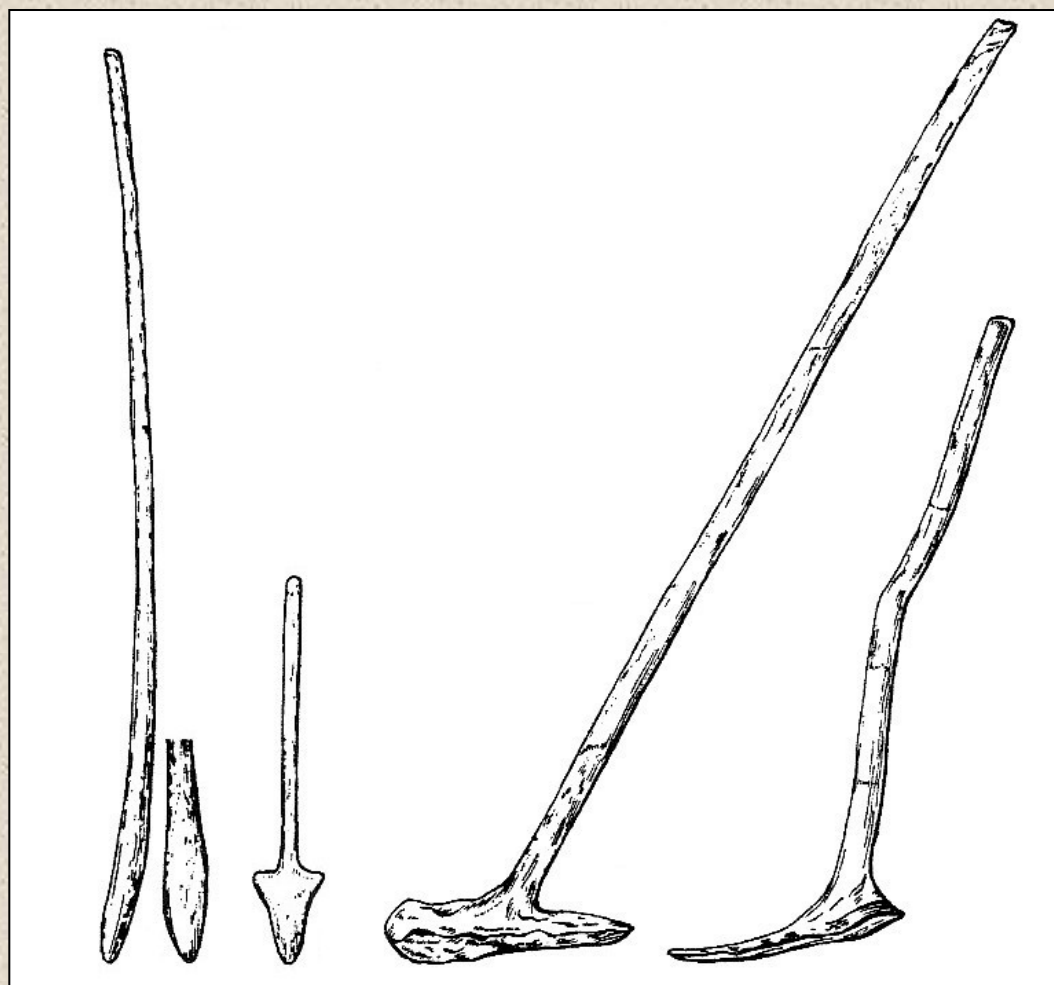
Pro šíření neolitizace několik teorií – **difusionistická** (invaze z Předního východu, do Evropy přes Balkán), **autochtonistická** (řada menších lokálních center v JV Evropě a v Podunají) a nejpravděpodobnější **substrátová** (na evropském neolitu podíl jak příchozích neoliticů z JV, tak místní mezolitický substrát)

ZEMĚDĚLSTVÍ

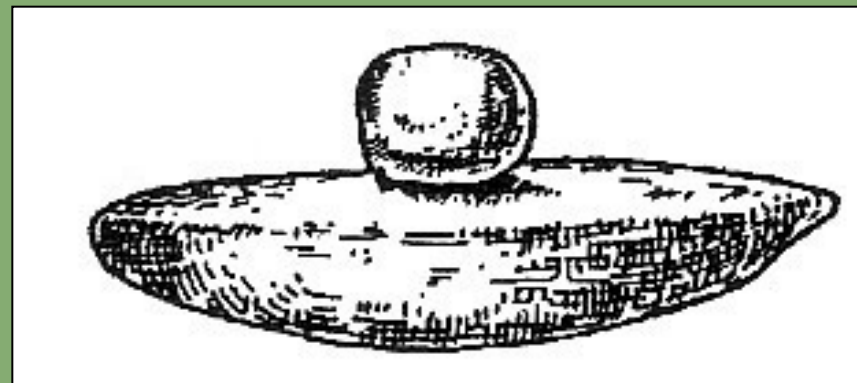
- pěstované plodiny:
pšeničné monokultury (jednozrnka, dvouzrnka, méně další druhy),
příměsově ječmen a proso; toto složení obilí **stabilní po celý pravěk**
dále hlavně **luštěniny** (boby, hrách, čočka, aj.),
mák, zelenina (zelí, cibule, česnek, aj.)

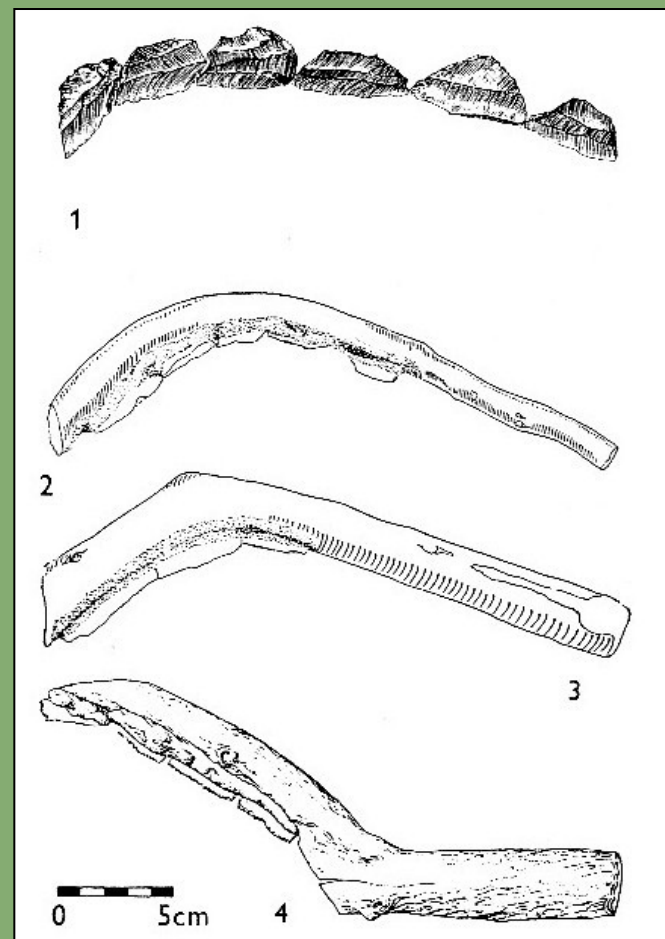
- zemědělské pracovní postupy neolitu:
žd'áření lesa,
obdělávání **rozrýváním půdy** dřevěnými a parohovými nástroji (brázdící tyče, kopáče), později **jednoduchá orba** s pomocí rozsochového rádla v oblasti Předního východu využití **záplav velkých řek** (Nil, Eufrat, Tigris)

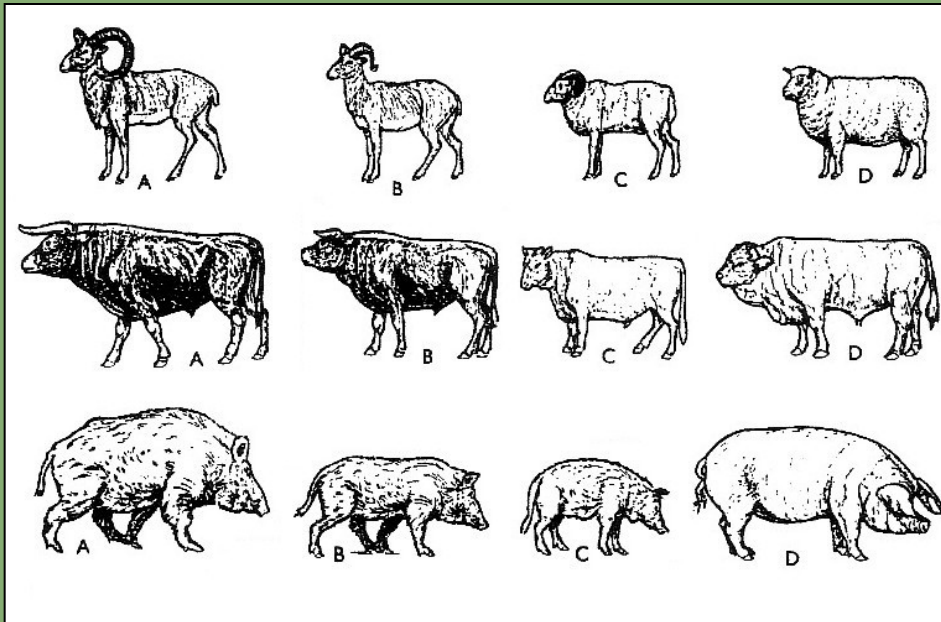
- sklizení původně **vytrháváním plodin**, ale již od mezolitu známé **srpy** – parohová nebo dřevěná násada s vsazenými srpovými čepelkami

- po sklizení **drcení klasů a čištění** (klasy silně lámavé, v zrna zůstávaly plevy) – **mnutím ve speciálních korytech** (Přední východ), **pražením** (např. u nás)
- před konzumací **drcení na kamenných zrnotěrkách** kulovitými roztěrači

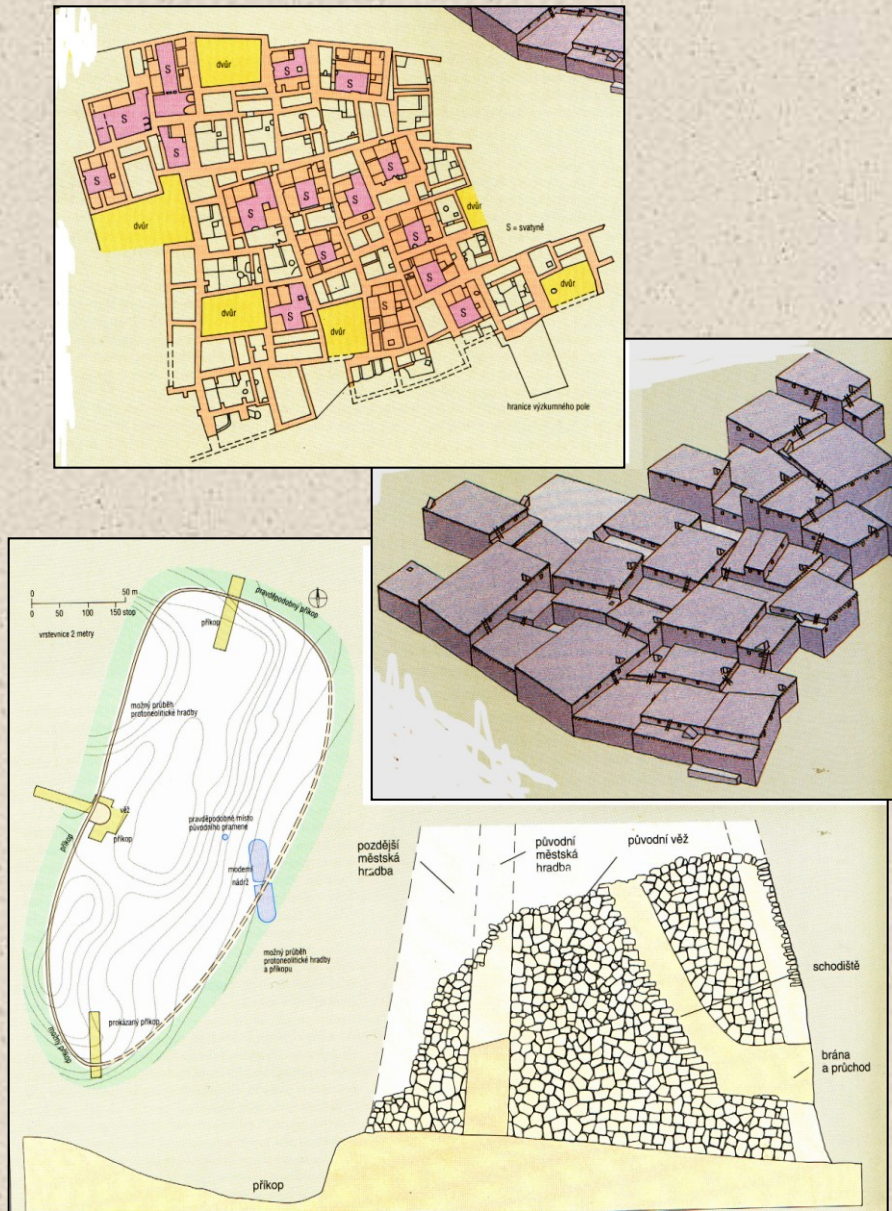
DOMESTIKACE

Domestikovaná zvířata zvíře	předek	oblast	doba (př. Kr.)
pes	vlk	Přední východ	11 000
koza	koza bezoárová	Přední východ	8500
ovce	asijský muflon	Přední východ	8000
vepř	prase divoké	Přední východ	7500
skot	pratur	Přední východ	7000
kočka	kočka divoká	Přední východ	7000
kur	červený kur	Čína	6000
lama	guanako	Andy	5000
osel	divoký osel	Přední východ	4000
kůň	tarpan	jižní Rusko	4000
velbloud	divoký velbloud	jižní Arábie nebo jižní střední Asie	3000
morče domácí	morče divoké	Peru	2000
králík	králík divoký	Španělsko	1000
krocان domácí	krocان divoký	Mexiko	300

STAVEBNÍ KULTURA

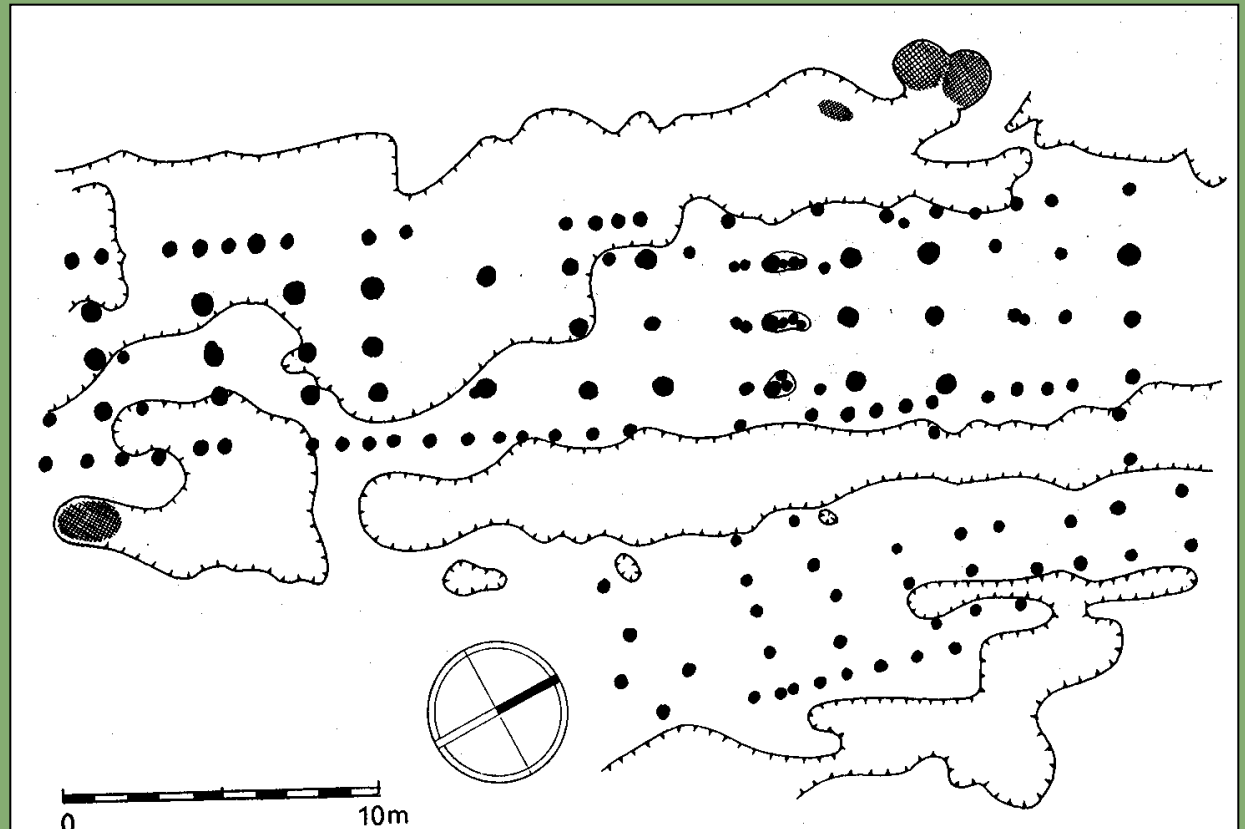
- PŘEDNÍ VÝCHOD: velmi vyspělá, **pravoúhlé cihlové domy**, uspořádané do uličních sítí – **vznik prvních měst**; existence **opevnění, svatýň**

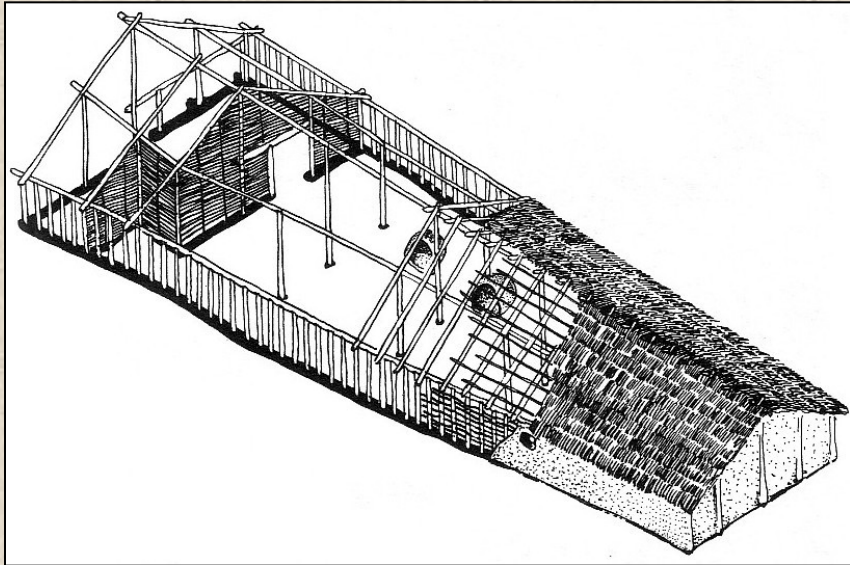
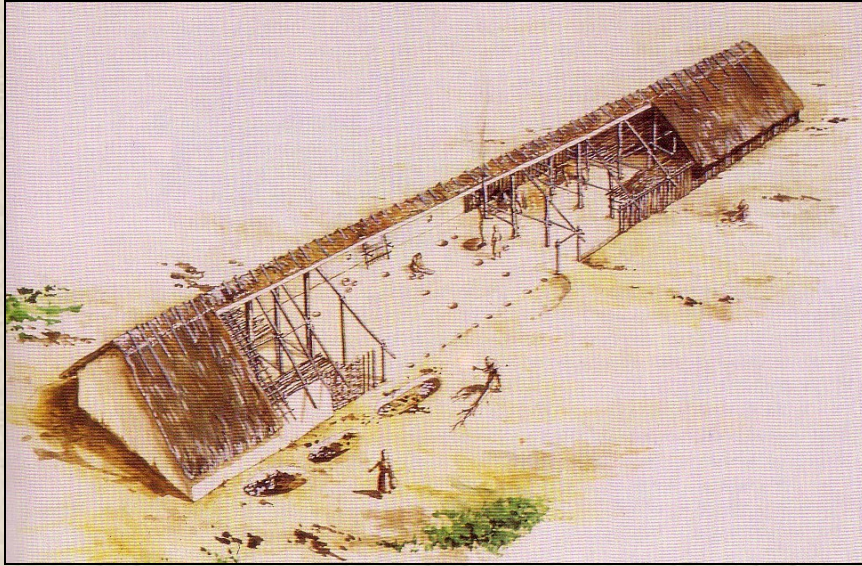
lokality: **Jericho, Abu Hureyra, Catal Hüyük, Hacilar, aj.**

- STŘEDNÍ EVROPA: původně malé centrální osady s polností (ve starším a středním neolitu), postupně rozšíření do většího okrsku s ohrazenými sociokultovními stavbami („rondely“; v mladším a pozdním neolitu)

na lokalitě pravidelně **obytné domy**, hospodářské objekty – **zásobní jámy** (zásobnice, sila), **kuchyňské pece**, **odpadní jámy**, **stavební jámy** (hliníky), **díleňské objekty** (kamenné ateliéry, keramické pece), **studny**

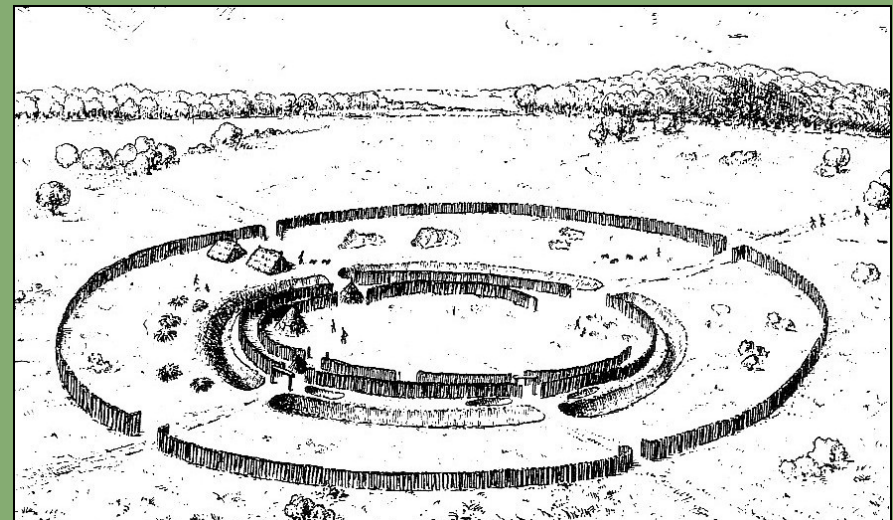
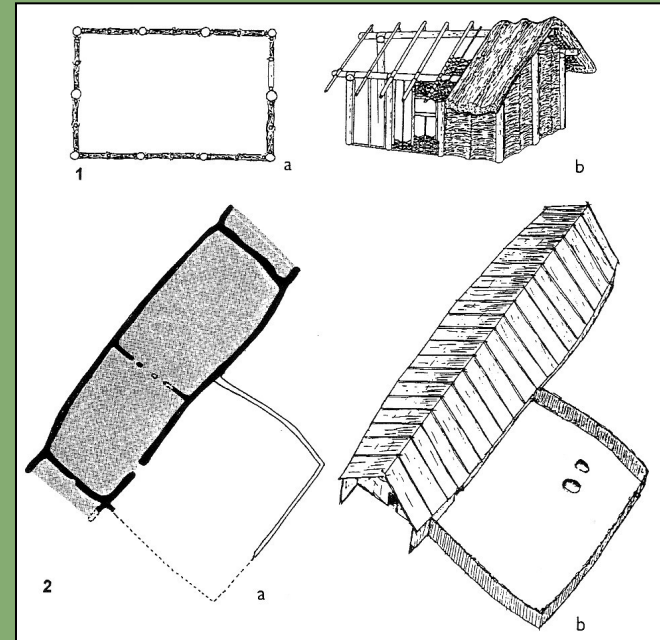
- **domy**: zpočátku forma tzv. **velkodomů** – obdélník o rozměrech cca 20 5 - 40 9 m **dřevěné kůlové konstrukce se stěnami vypletenými proutím a omazanými hlínou**, se sedlovou střechou, postupně „aerodynamický“ lichoběžníkový tvar

vnitřní členění: vstupní část, centrální část (někdy s jednotlivými kójemi) a **zadní** (skladovací?) část

- od mladšího neolitu postupně obytné nadzemní domy **menších rozměrů (4 3 - 5 4 m)** a **zahloubené zemnice** dále také **centrální halové stavby (až 27 6 m)** – asi shromažďovací funkce

objevuje se i **ohrazení** (příkop + palisáda)

osady s centrálním významem obsahovaly i sociokultovní areály – **rondely**: kruhový areál vymezený hrotitým příkopem na vyvýšeném centrálním místě, vnitřní plocha nebyla obydlena

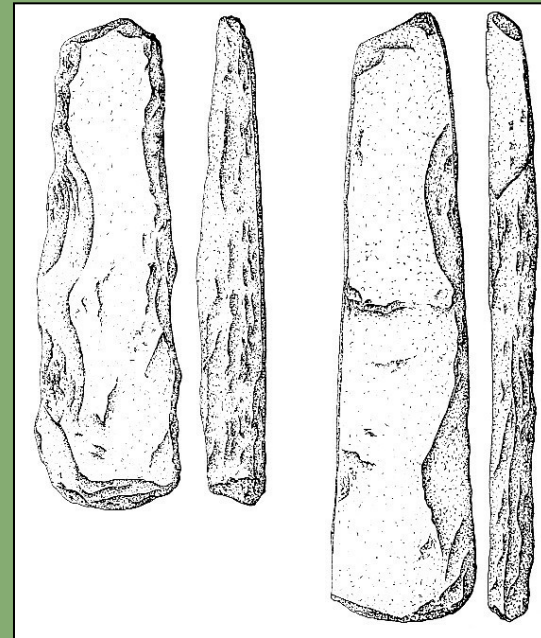
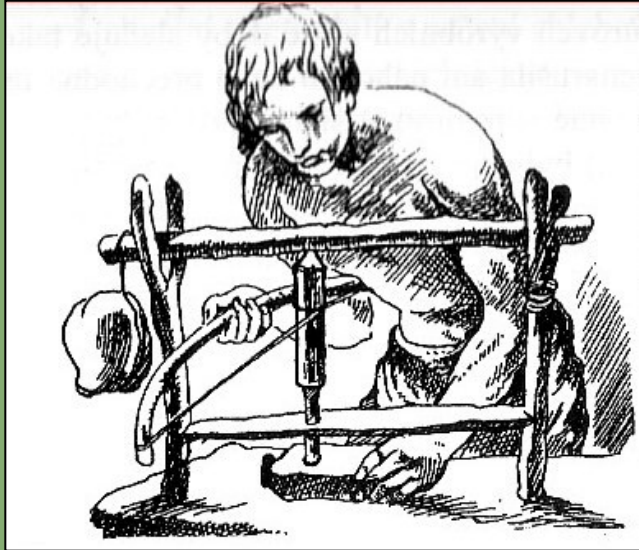

KERAMIKA

- poprvé v neolitu plošné využití **vypálené hlíny** k výrobě nádob, objevují se **cca 7 500 př. Kr.** v oblasti Předního východu (= počátek keramického neolitu), **u nás cca 5 700 př. Kr.** (vůbec první keramické nádoby v japonské kultuře Jomon – 10. tis. př. Kr.)
- tvarově **napodobení starších nádob** z organických materiálů (kůže, kůra) – **kulovité a vakovité tvary**
- **technologie nálepová** (lepení z válečků a domodelování)

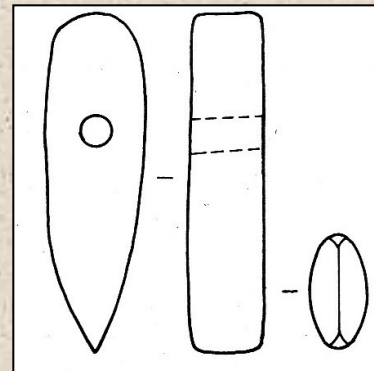
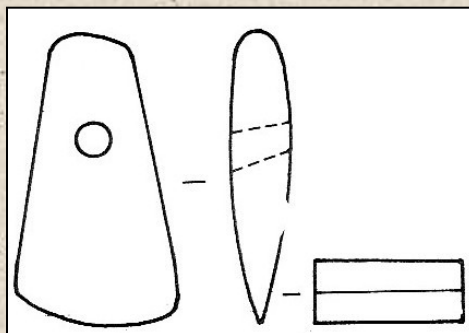
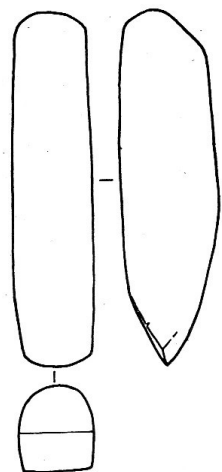
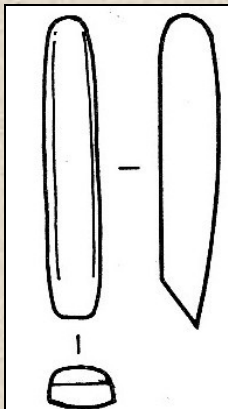
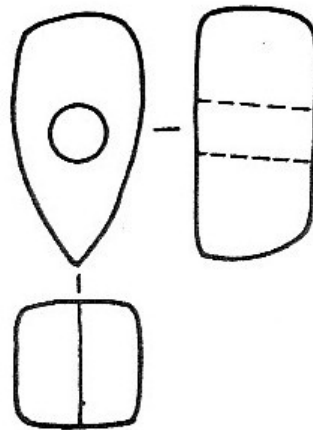
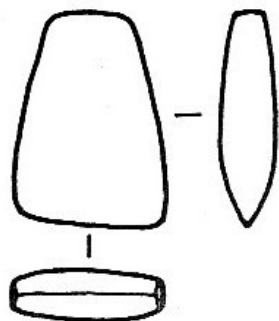
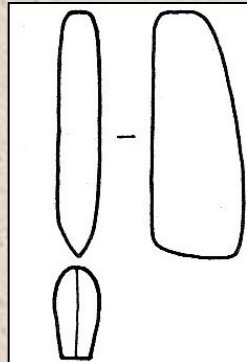
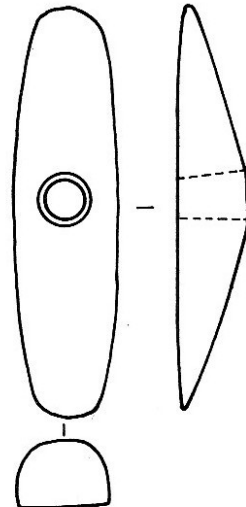
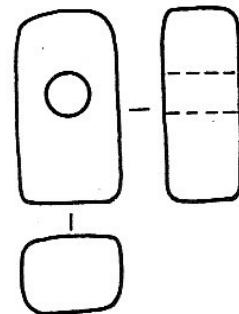
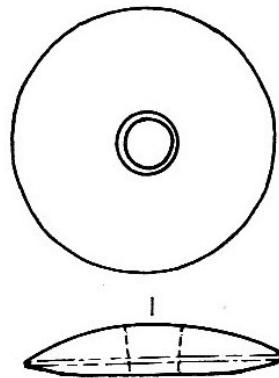
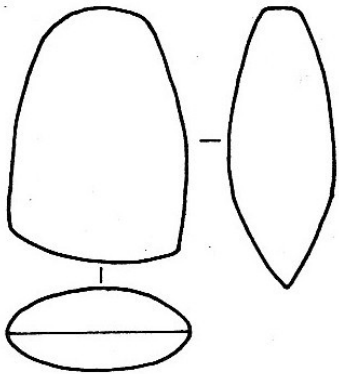
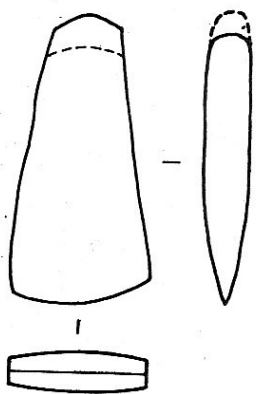
KAMENNÉ NÁSTROJE

- základní technologické postupy: **broušení, vrtání** (dutým vrtákem – kostí, bezovou tyčí), **hlazení**; stále i **štípaná industrie** – hlavně srpové čepelky
- typologie: nástroje **bez provrtu** (sekery, klíny, dláta) a **s provrtem** (mlaty, sekery, sekeromlaty)

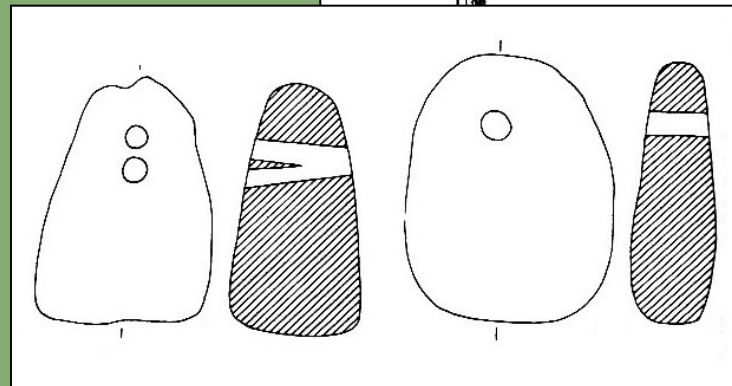
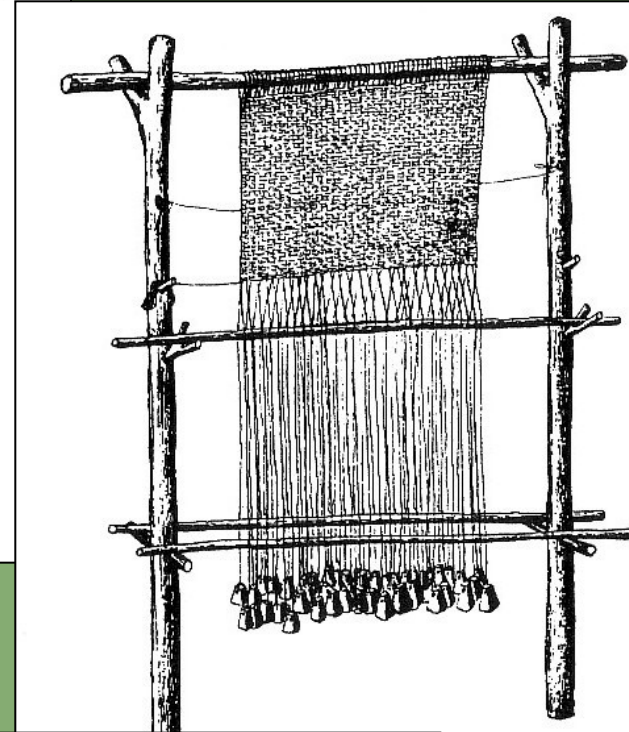
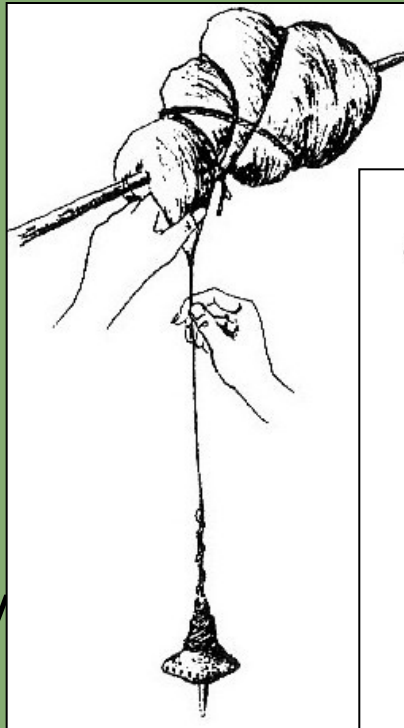
NÁSTROJE BEZ PROVRTU

NÁSTROJE S PROVRTEM

TEXTILNICTVÍ

- suroviny: **zvířecí srst** (vlna, chlupy), **rostlinná vlákna** (konopí, len), možná i **vlasý**
- technologie: nit **soukaná za pomoci vřetene** (setrvačníku, **přeslenu** – keramika, kámen, kost), látky **tkány na vertikálním tkalcovském stavu** dřevěné konstrukce s kamennými závažími
- přímé doklady textilu: **vzácné**, např. studna v Mohelnici; častější **otisky textilních vazeb**

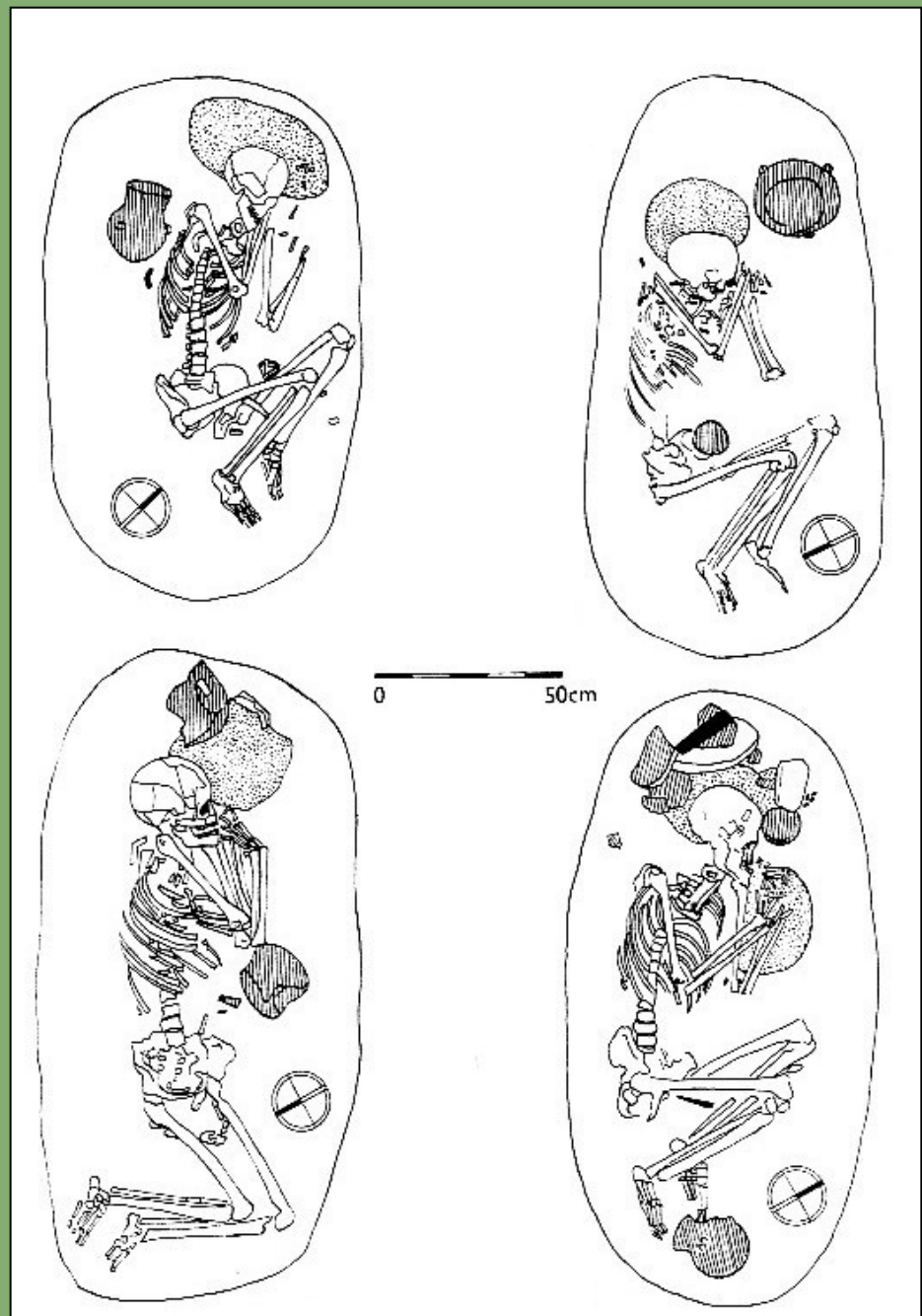

POHŘEBNÍ RITUS A POHŘEBIŠTĚ

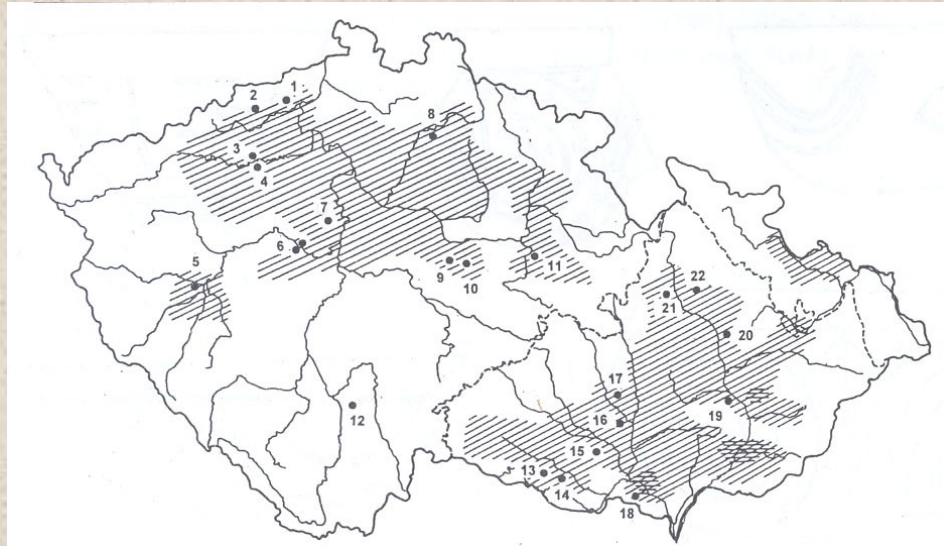
- neolit obdobím **prvních skutečných pohřebišť** – vyčleněné okrsky s ukládáním většího množství těl
- důvodem vzniku **populační růst**, ale také **územní vymezení** jednotlivých skupin (starousedlické právo, uplatňované v důsledku nedostatku půdy)
- **PŘEDNÍ VÝCHOD**: často **složité rituály** – pohřby v základech domů, zdobení vyhnilých lebek mušlemi a domodelování sádrou

- **STŘEDNÍ EVROPA:**
pohřebiště stále **málo početná** (vzhledem k sídlištím)
pohřební ritus **kostrový ve skrčené poloze na boku** (pietní s milodary – nádoby, spondylový šperk), od středního neolitu i **žárový pohřební ritus**, v mladém neolitu **ojedinělé hroby, často doklady násilné manipulace** – hromadné hroby, dětské lebky v ohništi, atd.

STARÝ NEOLIT VE STŘEDNÍ EVROPĚ

- **KULTURA S LINEÁRNÍ KERAMIKOU (LnK)**

západní větev (ČR), východní větev (SR, H)

sídliště: typické **dlouhé velkodomy** (až 60 m délka, 5-ti kúlová konstrukce, vyplétání, vymazání hlínou), **první studny** z našeho území, **první doklady ohrazení osady příkopem**

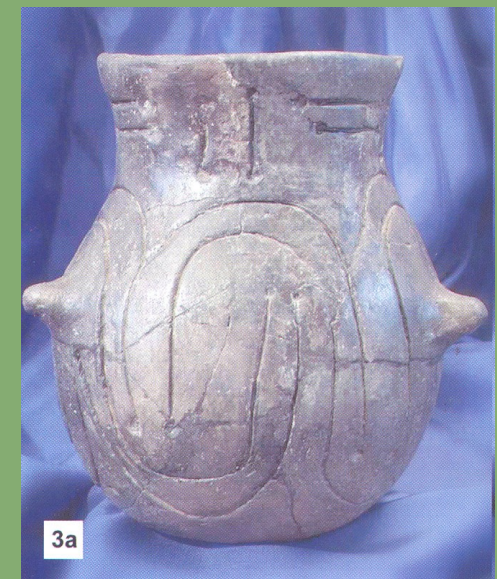
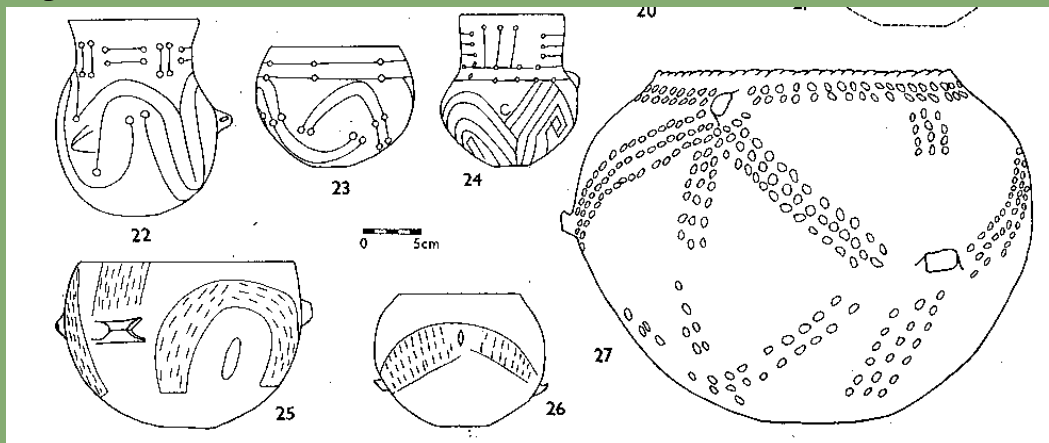
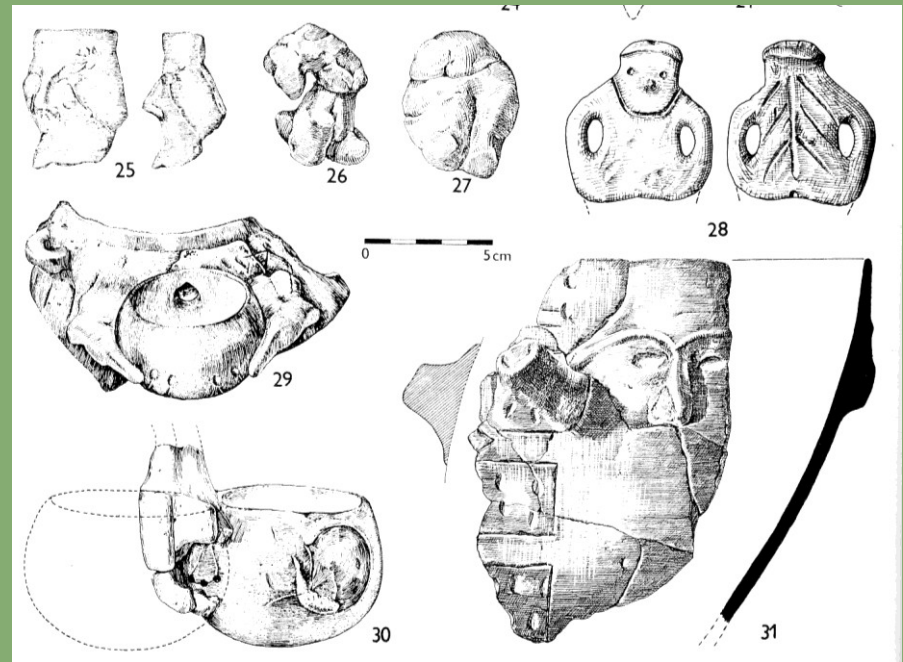
pohřebiště: **málo početná, kostrové hroby ve skrčené poloze na boku, milodary** – 2-3 nádoby, spondylový šperk, hl. lokalita: **Vedrovice** (96 hrobů)

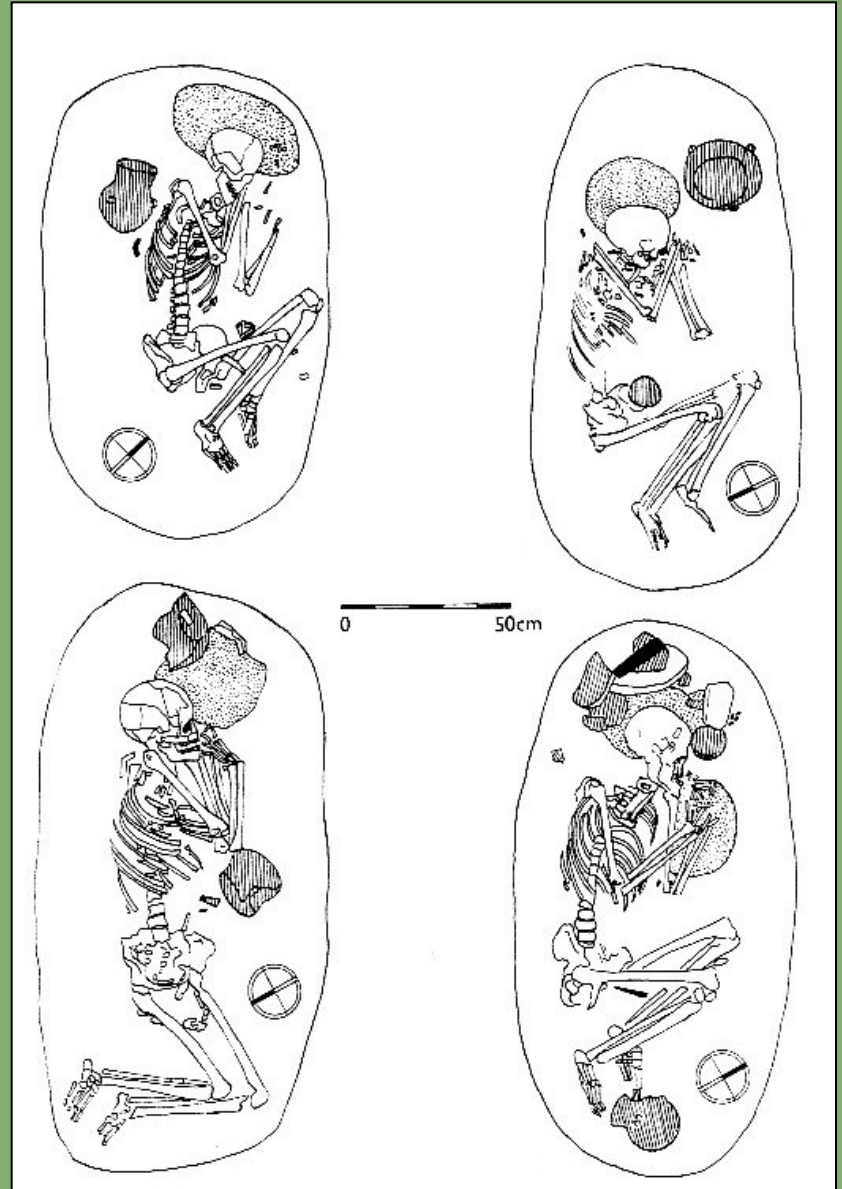
hmotná kultura LnK:

keramika – **kulovitých tvarů,**
typická výzdoba **rytými liniemi s**
tzv. „notovými značkami“

kamenná industrie (BI, ŠI) –
kopytovité klíny, sekerky, srpové
kameny

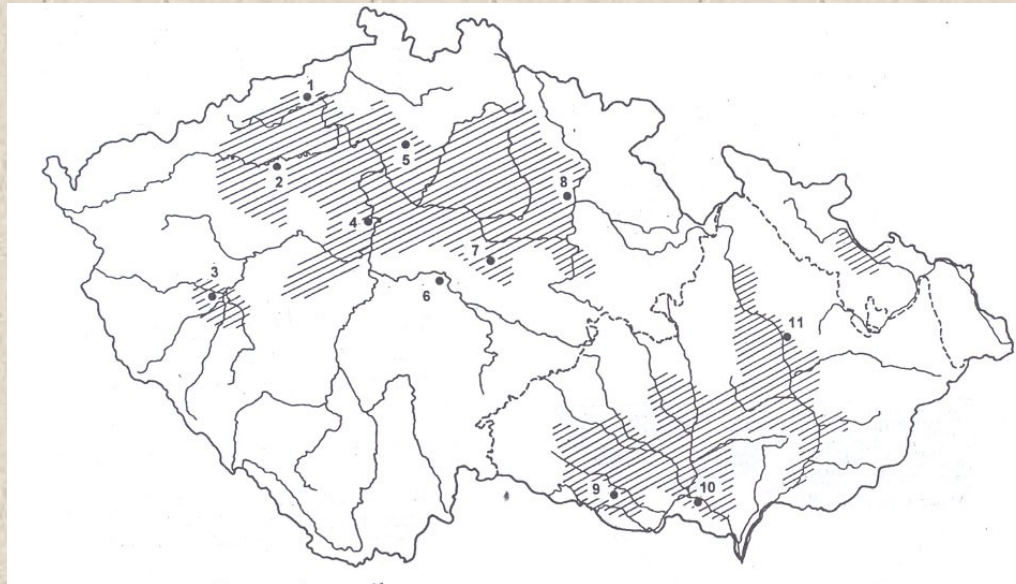
kostěná a paroh. Industrie (KPI) –
hojná: hroty, šídla, lopatky, palice
kultovní a umělecké předměty –
spondylový šperk (nášivky,
závěsky), **antropomorfní nebo**
zoomorfní nádoby, drobné
figury zvířat, lidí

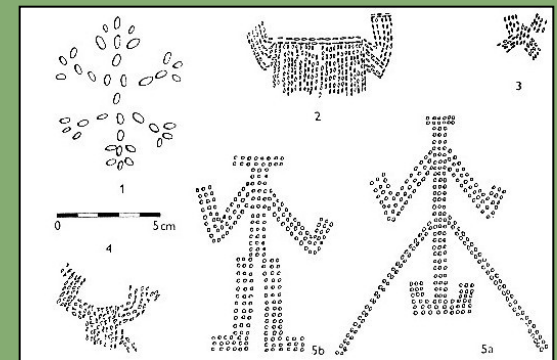
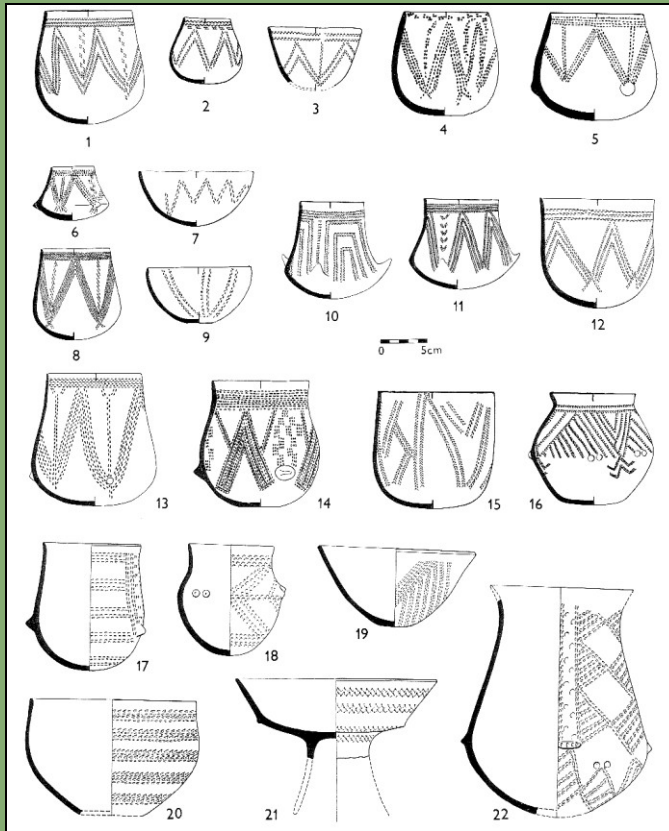
STŘEDNÍ NEOLIT VE STŘEDNÍ EVROPĚ

- BUKOVOHORSKÁ KULTURA (jižní SR, severní Maď.)
- ŽELIEZOVSKÝ TYP (JZ SR, V Mor., V Dol. Rak.)
- ŠÁRECKÝ STUPEŇ (LnK na S a Z – Čechy)
- **KULTURA S VYPÍCHANOU KERAMIKOU (VK)**
vývoj z šáreckého stupně (tzn. z LnK)

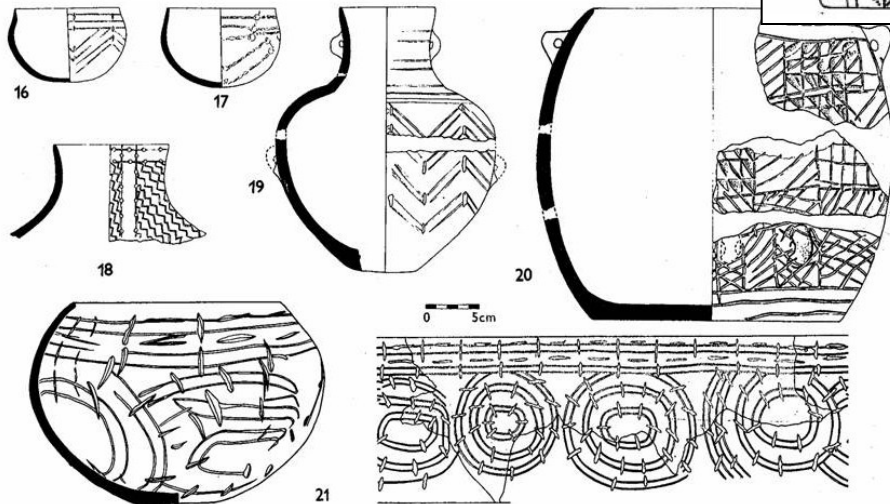
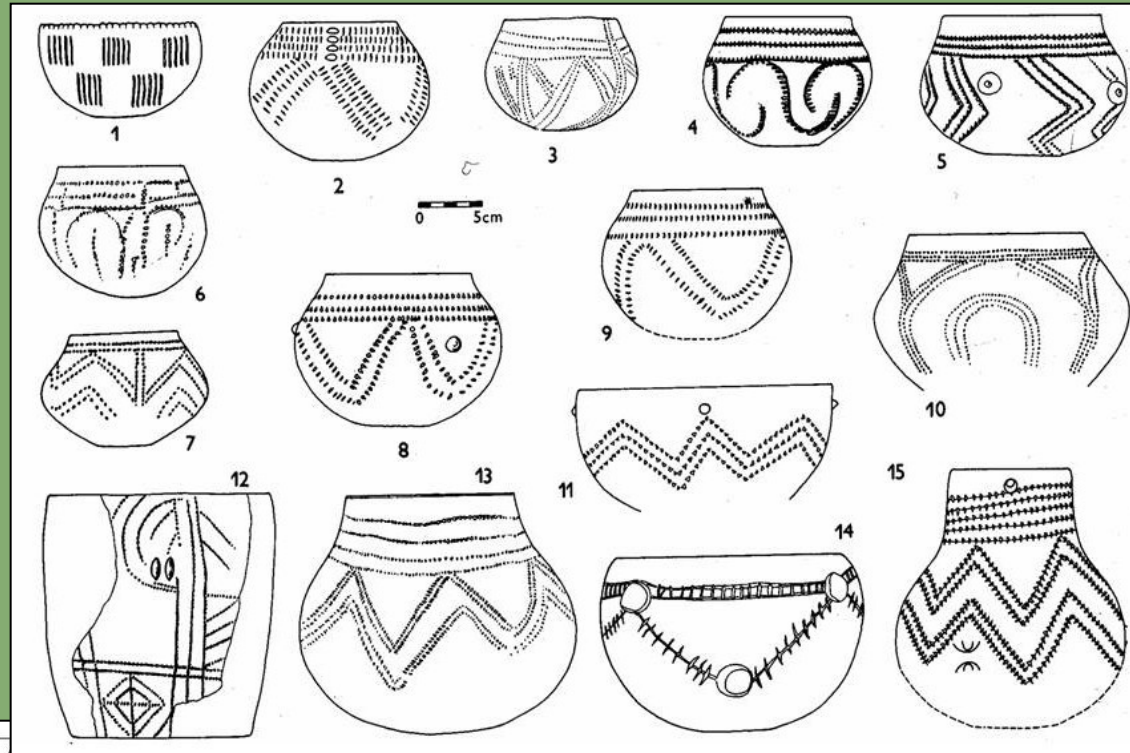
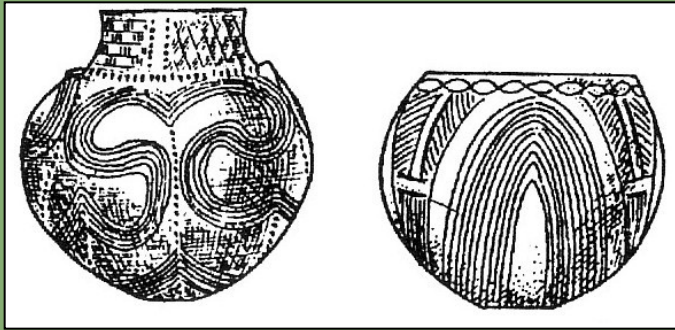

- sídliště: **dlouhé domy**, obdobné jako u LnK, **aerodynamické zúžení severních částí domů** a **mírné zahloubení**
- pohřebiště: poprvé na našem území kromě kostrového **také žárový pohřební ritus = birituální pohřebiště**, hroby často na sídlištích
- keramika: klasická **hruškovitá nádoba**, **vpichy dvojhrotým kolkem tvoří motiv krokvic**, ale také kříže, žabí motiv, apod.

BUKOVHOVORSKÁ KULTURA, ŽELIEZOVSKÝ TYP A ŠÁRECKÝ STUPEŇ

MLADÝ NEOLIT VE STŘEDNÍ EVROPĚ

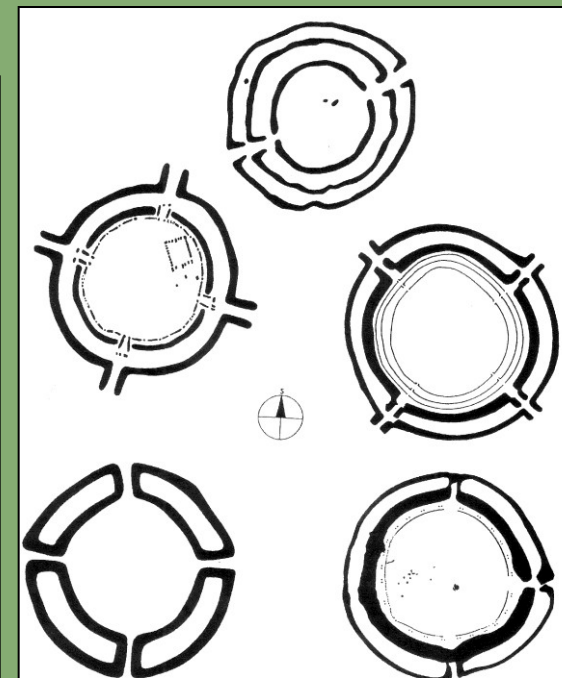
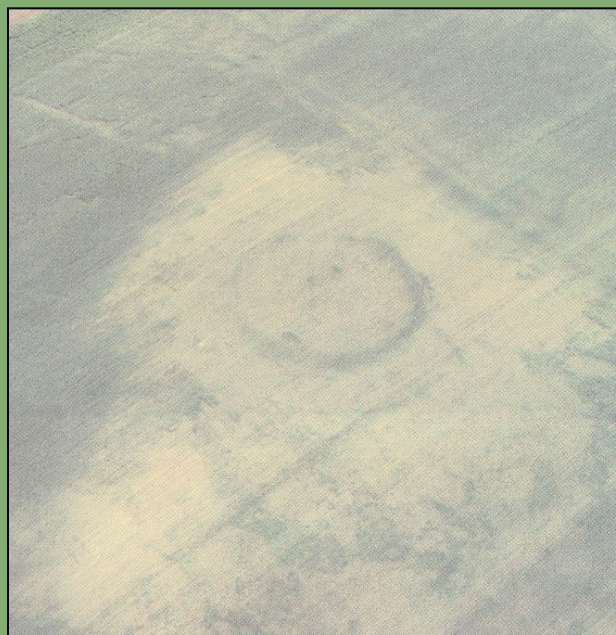
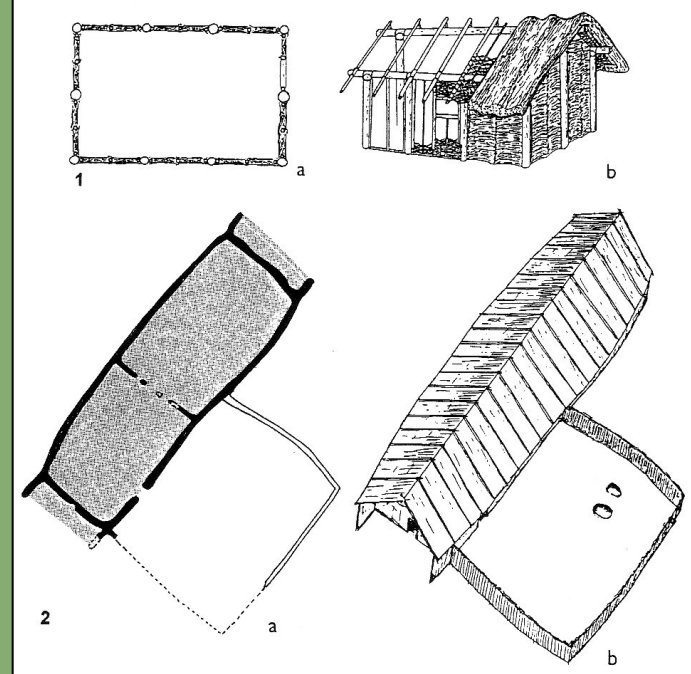
- POLGÁRSKÝ KULTURNÍ OKRUH – progresivní - vlivy z civilizací JV (1. příchod Cu – náramky, náušnice, závěsky), oblast vých. SR, SV Maď. a SZ Rum.
- LENGYELSKÝ KULTURNÍ OKRUH – maďarské Zadunají, moravsko-slovensko-rakouské pomezí = tradiční označení kultura s moravskou malovanou keramikou
- **KULTURA S MORAVSKOU MALOVANOU KERAMIKOU (MMK)**

- **sídliště: typická otevřená sprašová na jižních svazích v blízkosti vodních toků, někdy hrazená příkopem a palisádou; první výšinná sídliště**

velká **variabilita staveb** – nadzemní kůlové i zahloubené domy, převažují **menší a střední rozměry**

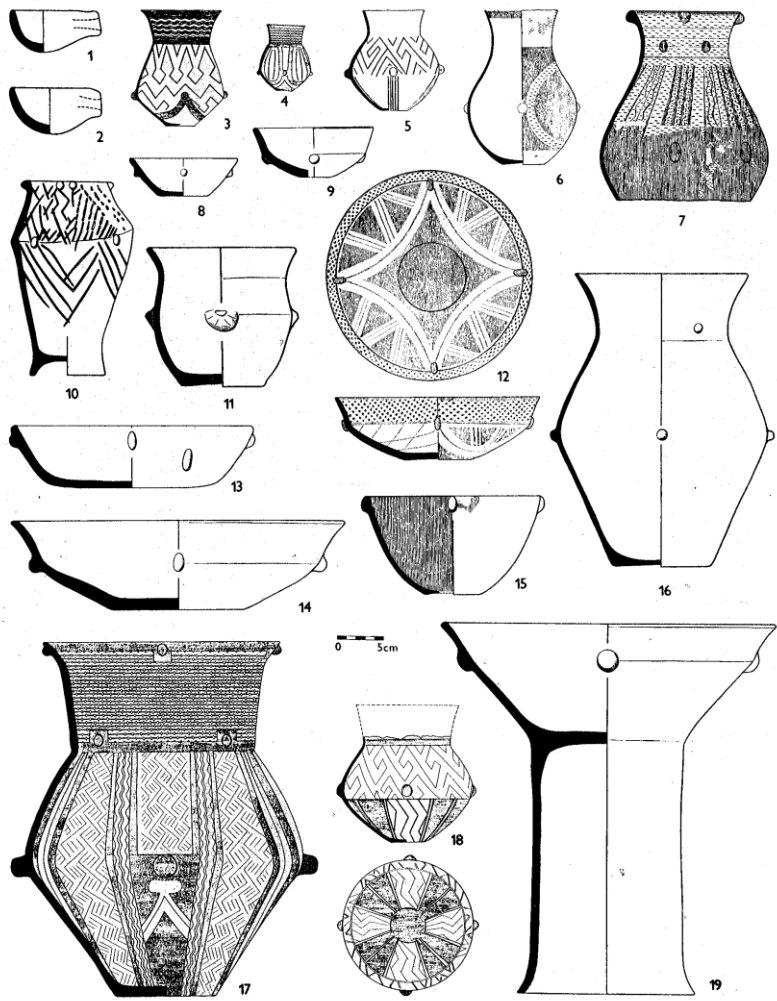
dělení na obytné a sakrální okrsky, výskyt kruhových příkopových areálů se 4 vstupy orientovaných podle světových stran – **rondelů = sociokultovní areály, téměř bez zástavby**, nejstarší objev z Těšetic-Kyjovic (dále např. Křepice, Běhařovice, Petrovice, Bulhary, Vedrovice, Němčičky, Bylany, Svodín, Bučany, aj.)

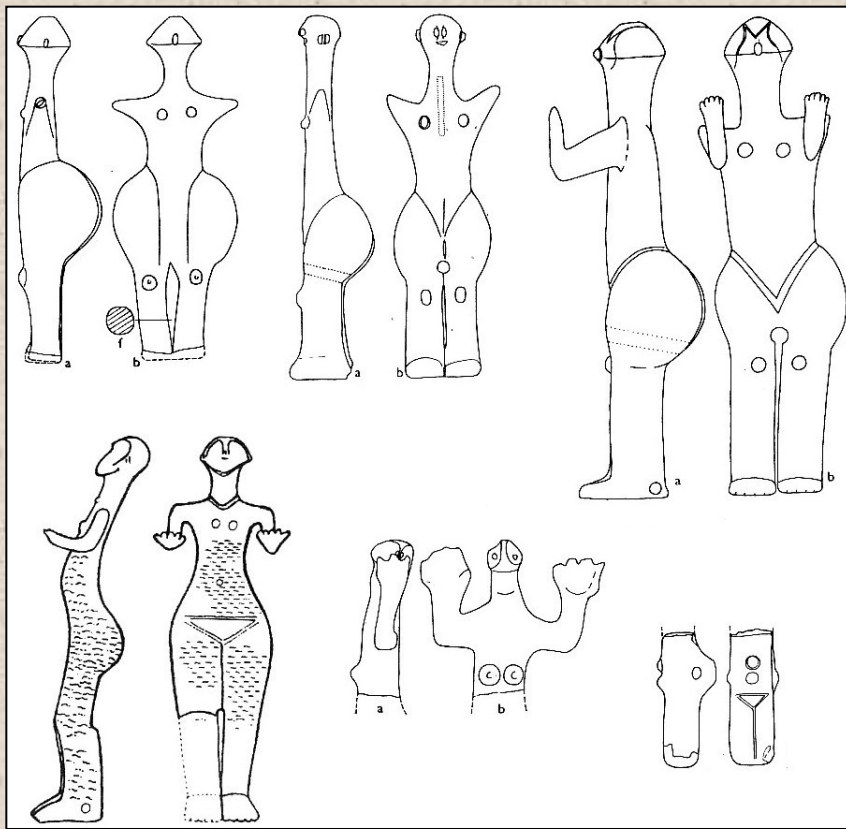

- pohřebiště: známá jen ze západu a jihu (Rak., SR, Mad.), u nás **jen jednotlivé hroby – na sídlištích**
převažují **kostrové pohřby**, ale objevují se i **žárové hroby** nebo **zbytky lidských koster** s doklady násilné manipulace
- keramika: typická **kombinace malované, ryté a plastické výzdoby**, malba žlutou, červenou, černou a bílou barvou
specifické tvary nádob–
hřibovité nádoby, putny, mísy na nožce, vaničky, pokličky, naběračky, atd.

KERAMIKA MMK

Nabŕačka

- sakrální předměty:
 „**venuše**“ – hliněné postavy žen v adoračním gestu (bohyně, kněžky - ?)

v mladším období
 exploze sakrální keramiky
 – **modely nábytku**
 (stolečky, aj.), domů,
 vaničky, lampy, lidská a
 zvířecí plastika

